

Cuprins

<i>Lista hărților și ilustrațiilor</i>	9
<i>Evreii de la Alexandru cel Mare la Simeon bar Kokhba.</i> <i>Tabel cronologic (333 î.Hr. – 135 d.Hr.)</i>	11
<i>Calendarul sărbătorilor iudaice în vremea lui Iisus</i>	12
Introducere	13

Partea I

Cadrul istoric și geografic

Capitolul 1. Lumea elenistică și lumea iudaică	23
1.1. Elenismul.....	23
1.2. Filosofia și religia în lumea elenistică	27
1.3. Statul evreu în vremea dinastiei hasmoneilor	33
1.4. Principalele izvoare ale iudaismului palestinian.....	39
Capitolul 2. Evreii și Imperiul Roman.....	48
2.1. Imperiul și ideologia imperială	48
2.2. De la Pompei la monarhia irodiană	53
2.3. Regele Irod cel Mare	57
2.4. De la Irod la căderea Ierusalimului	64
2.5. Ultima rebeliune naționalistă: mișcarea lui Bar Kokhba	69
Capitolul 3. Cadrul geografic	73
3.1. Iudeea	75
3.2. Samaria.....	77
3.3. Galileea	79
3.4. Coasta mediteraneană.....	81
3.5. Transiordania	83

Partea a II-a
Economia Israelului în vremea lui Iisus

Capitolul 4. Generalități	89
Capitolul 5. Agricultura și industriile	97
5.1. Agricultura și alimentația	97
5.2. Industria și căile de comunicație	113
5.3. Unitățile de măsură, banii și sistemul fiscal	124

Partea a III-a
Viața socială

Capitolul 6. Limbile și mijloacele de comunicare	143
6.1. Limba aramaică	143
6.2. Limba greacă	146
6.3. Limba ebraică	149
6.4. Limba latină	151
6.5. Suporturi și instrumente de scris	152
Capitolul 7. Locuințele și vestimentația	155
7.1. Locuințele și mobilierul casnic	155
7.2. Toaleta și vestimentația	168
Capitolul 8. Dreptul și sănătatea	173
8.1. Sistemul judiciar	173
8.2. Igiena și medicina	178
Capitolul 9. Educația	183
Capitolul 10. Bucurii și necazuri în familie	193
10.1. Căsătoria și familia	193
10.2. Înhumarea și doliul	200

Partea a IV-a
Religia lui Israel în vremea lui Iisus

Capitolul 11. Templul și cultul său	205
11.1. Originile Templului evreiesc	205
11.2. Templul lui Irod	207
11.3. Ritualurile zilnice	211
Capitolul 12. Clasa sacerdotală și Sanhedrinul	216
12.1. Clasa sacerdotală	216
12.2. Marele Preot	218

12.3. Preoțimea iudaică după distrugerea Templului	220
12.4. Sanhedrinul.....	221
Capitolul 13. Grupări politico-religioase.....	226
13.1. Fariseii	226
13.2. Saducheii.....	229
13.3. Esenienii.....	233
13.4. Zeleții și sicarii.....	236
Capitolul 14. Timpul și sfințirea sa	240
14.1. Calendarul.....	240
14.2. Șabatul	243
14.3. Sărbătorile anuale.....	245
Capitolul 15. Sinagoga	248
15.1. Originea și dezvoltarea.....	248
15.2. Clădirea sinagogii.....	250
15.3. Funcția comunitară a sinagogii	252
15.4. Serviciul divin.....	255
Concluzii	259
<i>Bibliografie generală</i>	263

Această lucrare a fost finanțată din contractul POSDRU/89/1.5/S/61968, proiect strategic ID 61968 (2009), cofinanțat din Fondul Social European, prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013.

© 2013 by Editura POLIROM

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsește penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

Pe copertă: James Tissot (1836-1902), *Cutreiera satele în drum spre Ierusalim* (detaliu)

www.polirom.ro

Editura POLIROM

Iași, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
București, Splaiul Unirii nr. 6, bl. B3A, sc. 1, et. 1,
sector 4, 040031, O.P. 53, C.P. 15-728

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României:

VLADIMIRESCU, MIHAI VALENTIN

Viața de zi cu zi în vremea lui Iisus / Mihai Valentin Vladimirescu. – Iași:
Polirom, 2013

ISBN print: 978-973-46-3408-8

ISBN ePub: 978-973-46-3528-3

ISBN PDF: 978-973-46-3529-0

232.9

Printed in ROMANIA

Mihai Valentin Vladimirescu

Viața de zi cu zi
în vremea lui Iisus

POLIROM
2013

Capitolul 6

Limbile și mijloacele de comunicare

6.1. Limba aramaică

În mod tradițional, aramaica este considerată drept limba comună a Palestinei din vremea lui Iisus, însă această considerație, socotită până nu demult o axiomă, nu poate fi susținută în totalitate. Cu siguranță, aramaica era o limbă foarte răspândită în rândul maseilor, dar fie și numai privind numele de persoane care apar în Noul Testament putem deduce că, în afara ei, în spațiul lumii evreiești se foloseau și greaca, latina sau ebraica. Cât privește uzul ebraicii, acesta va fi discutat într-o secțiune aparte, dar trebuie precizat, dintru început, că textele grecești, inclusiv neotestamentare (Fapte 22:2; 26:14), care menționează limba ebraică s-ar putea referi, de fapt, la aramaică, dată fiind înrudirea dintre cele două limbi și folosirea lor alternativă în perioada de care ne ocupăm. Desigur, aramaica nu era o simplă formă coruptă a limbii ebraice, așa cum s-a sugerat în unele cercuri în veacurile trecute, iar similitudinile dintre cele două limbi se datorează, pe de o parte, fondului comun al familiei lingvistice căreia îi aparțin, iar pe de altă parte, împrumuturilor ce caracterizează orice raport dintre două limbi cu areale de răspândire învecinate¹. În orice caz, dincolo de detaliile care nu pot fi clarificate pe baza informațiilor de care dispunem la acest moment, se poate afirma că aramaica a servit drept limbă de tranziție în Palestina de la ebraica veterotestamentară către greaca Noului Testament².

Încă dinainte de a da numele unei limbi, termenul „Aram” era folosit ca toponim în Orientul antic. În cartea Genezei apar referințe la locuri precum Paddan-Aram sau Aram-Naharaim, dar nu există nicio mențiune explicită la un popor aramean propriu-zis. Abia în

1. Henri Daniel-Rops, *Daily Life in the Time of Jesus*, p. 265.

2. W.A. Elwell, B.J. Beitzel, *Baker Encyclopedia of the Bible*, p. 336.

secolul al XI-lea î.Hr., în contextul unei expediții a regelui asirian Tiglat Pileser I, aflăm că acesta i-a întâlnit pe aramei de-a lungul Eufratului, unde aceștia își întemeiaseră mici regate independente. Aceste state erau concentrate în zona Siriei, dar unele se extinseseră chiar până în apropierea Golfului Persic. Unul dintre liderii arameilor, numit Adad-apla-iddina, a reușit chiar să acceadă la tronul babilonian, însă dominația lui a fost de scurtă durată, fiind învins de ceilalți conducători aramei. Știm că, în timpul monarhiei israelite, regatele aramene Zobah și Damasc erau unii dintre rivalii cei mai de temut ai statului evreu. După destrămarea monarhiei unificate, Israel și Iuda s-au confruntat, în continuare, cu statele aramene, schimbându-și de mai multe ori rolul de lideri regionali. În unele cazuri, contactele dintre lumea israelită și cea aramaică au dat naștere unor alianțe politico-militare, cum este cazul celei din secolul al VIII-lea î.Hr., încheiată între Damasc și regatul nordic Israel, cărora li s-a alăturat și Tirul. Iuda, deși a fost invitată să intre în această alianță, a preferat să se apropie de Asiria, care, de altfel, avea să iasă câștigătoare din conflictul ce a urmat. Apariția limbii aramaice este strâns legată tocmai de aceste formațiuni politice, care foloseau o limbă asemănătoare cu ebraica, dar care prezenta unele diferențe ce aveau să se adâncească pe măsura trecerii timpului³.

Perioada veche a limbii aramaice a fost urmată de transformarea acesteia dintr-o limbă relativ minoră a Orientului antic în limba oficială a Imperiului Persan, între secolele VI și IV î.Hr. În această perioadă, aramaica devenise, grație puterii persane, o veritabilă *lingua franca* în Orient. O dovadă în acest sens este și prezența mai multor documente internaționale redactate în aramaică, precum corespondența dintre conducătorii filistenii și faraonul egiptean⁴. După căderea regatului Iuda, evreii au adoptat, în scrierea lor, sistemul de scriere aramaic, fără a prelua și limba propriu-zisă, deși, anterior acestui moment, unele porțiuni ale Bibliei fuseseră deja redactate în aramaică. Abia după întoarcerea din exil, iudeii au introdus această limbă în uzul curent al comunității palestinienilor. Până la cucerirea Levantului de către greci, aramaica a rămas principala limbă de comunicare a iudeilor. Deși concurată de către limba greacă, ea a continuat să reziste în prim-planul vieții publice. În această perioadă a evoluției sale, numită aramaica mijlocie,

3. Frederick E. Greenspahn, *An Introduction to Aramaic*, ed. a II-a, Society of Biblical Literature, Atlanta, 2007, p. 5.

4. Bezalel Porten, „The Identity of King Adon”, în *Biblical Archaeologist*, 44 (1981), pp. 36-52.

limba era vorbită și în vremea lui Iisus Hristos, în regiunea Palestinei existând însă un număr important de dialecte⁵.

Aramaica iudeeană era dialectul vorbit îndeosebi în Ierusalim și în restul Iudeii. În vremea lui Iisus, acest dialect era încă la începuturile dezvoltării sale, lingviștii denumindu-l, din acest motiv, dialectul vechi. Aramaica vorbită în Iudeea preluase unele componente ale limbii biblice și ale celei folosite în perioada hasmoneilor, dar deviasese sensibil de la aramaica standard, vechea limbă oficială a Imperiului Persan ahemenid. Cuvintele lui Iisus Hristos, consemnate în Noul Testament și care trădează o etimologie aramaică, aparțin, de asemenea, acestui dialect. Știm însă că Iisus și-a petrecut cea mai mare parte a vieții în Galileea, ceea ce face destul de puțin probabil ca El să fi folosit, în vorbirea curentă, dialectul aramaic specific zonei Iudeii. De aceea, se poate conchide că tradițiile ulterioare, care au pătruns în lumea de limbă greacă și au contribuit la scrierea Noului Testament, au fost filtrate mai întâi prin comunitatea creștină din Ierusalim, unde au fost îmbrăcate în forma lingvistică specifică acestui areal⁶. Trebuie spus că, în afara dialectului standard, a cărui structură era dictată în primul rând de folosirea sa în Ierusalim, aramaica iudeeană mai avea și o variațiune, întâlnită în jurul oazei Engedi.

Dialectul samaritean este un dialect relativ târziu, standardizat la câteva secole după Iisus, dar care era întâlnit, într-o formă încă insuficient dezvoltată, și în vremea lui Iisus Hristos. Unele modificări în pronunția textelor sacre ebraice, întâlnite și în textele de la Qumran, indică faptul că exista, în jurul secolului al II-lea î.Hr., un dialect aramaic samaritean care reușise să influențeze chiar și ebraica samariteană. Dată fiind însă izolarea comunității samaritene în sânul poporului evreu, datele despre geneza și evoluția aramaicii din Samaria sunt insuficiente pentru a putea contura un tablou complet al stadiului în care se afla această limbă în vremea lui Iisus⁷.

După cum aminteam mai sus, limba maternă a lui Iisus Hristos era dialectul galileean al aramaicii⁸. Existența acestuia este dovedită de numeroasele toponime, inscripții și documente private datând din perioada secolelor I-III d.Hr., precum și de literatura rabinică.

5. Frederick E. Greenspahn, *An Introduction to Aramaic*, pp. 6-7.

6. A se vedea și Maurice Casey, *Aramaic Sources of Mark's Gospel*, Cambridge University Press, 2004, p. 89.

7. Stefan Weninger (ed.), *The Semitic Languages: An International Handbook*, De Gruyter, Berlin & Boston, 2011, pp. 620-623.

8. Stephen Andrew Missick, *The Words of Jesus in the Original Aramaic*, Xulon Press, 2006, p. 115.

Galileeana se distinge net de restul dialectelor aramaice, existând diferențe semnificative atât la nivelul gramaticii, cât și al lexicului. Deși nu la fel de influent precum dialectul iudeean, cel galileean a avut și el o înrâurire asupra dezvoltării tradițiilor privitoare la pronunția târzie a limbii ebraice. Unele dintre aceste tradiții ar putea să dateze chiar din perioada lui Iisus, după cum o dovedesc documentele vremii.

În afara spațiului palestinian propriu-zis, mai existau alte câteva dialecte, care au avut și ele o arie de răspândire, ce-i drept, mai restrânsă, în interiorul biblicului Israel. Așa este cazul dialectului estic iordanian, ale cărui rădăcini se află în vechea limbă folosită de iudeii de dincolo de râul Iordan, undeva către începutul secolului al II-lea î.Hr. În jurul Damascului exista un dialect specific, care prezenta anumite trăsături comune cu aramaica galileeană și cu cea samaritană. Acest dialect, vorbit și în zona Antilibanului, a avut cea mai mare contribuție la crearea aramaicii apusene moderne. În zona Alepului se vorbea aramaica orontină (de la numele fluviului Orontes), dialect care nu a influențat în mod semnificativ dezvoltarea aramaicii, în special din cauza ciocnirii cu limba greacă a lumii elenistice, proces în urma căruia orontina a pierdut, treptat, din importanță, rămânând în istorie numai prin câteva toponime⁹.

6.2. Limba greacă

În limba greacă se vorbește și se scrie, în mod continuu, de mai bine de treizeci și cinci de secole, ceea ce o face cea mai longevivă limbă europeană. Evoluția acestei limbi reprezintă un fenomen unic în istoria lingvisticii, fiind marcată de cinci faze principale, determinate, la rândul lor, de schimbările istorice. Dialectele apărute în cursul acestui proces, mai mult sau mai puțin apropiate de limba clasică, au pălit în fața limbii comune, așa-numita *koine*, dezvoltată în secolul al III-lea î.Hr., pe fondul difuzării masive a culturii elenistice în bazinul Mediteranei orientale. Greaca *koine*, limbă dinamică și aflată într-o continuă transformare, este și limba originalelor Noului Testament, cu excepția, poate, a Evangheliilor după Matei, în cazul căreia există ipoteza unui original aramaic. Faptul că autorii Evangheliilor, de origine neîndoielnic evreiască – deși asupra identității lor personale există controversale cunoscute –,

9. Klaus Beyer, *The Aramaic Language: Its Distribution and Subdivisions*, trad. John F. Healey, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1986, pp. 38-40.

și-au redactat materialele în limba greacă indică, pe de o parte, că această limbă era cea utilizată în comunitățile cărora le erau adresate scrierile, iar pe de altă parte, că autorii înșiși aveau o cunoaștere a ei suficient de bună încât să poată consemna în scris tradițiile privitoare la viața și activitatea lui Iisus.

S-a scris foarte mult despre statutul limbii grecești în Palestina în vremea lui Iisus Hristos, căutându-se și eventuale dovezi în sprijinul afirmației că Iisus Însuși vorbea limba greacă sau, din contră, pentru a demonta această ipoteză. Pentru perioada elenistică nu există un consens în lumea academică în ceea ce privește extensiunea zonelor populate de evrei, în care limba greacă era vorbită sau măcar cunoscută, în mod curent, după cum nu se poate stabili cu certitudine nici dacă aceasta era apanajul unor anumite clase sociale. Este cert însă că, odată cu fondarea orașelor de tip elenistic în Palestina și cu adoptarea de către o parte a populației locale a stilului de viață specific lumii elenistice, limba greacă a pătruns în spațiul iudaic¹⁰. Din aceste centre elenistice, cultura și limba greacă s-au răspândit și în restul teritoriului, penetrând chiar și bariera lingvistică a unor orașe mai conservatoare, precum Ierusalim, Ierihon sau Nazaret¹¹. Relevant pentru anvergura pe care o căpătase greaca în lumea iudaică în vremea Imperiului Roman este faptul că autoritățile de la Roma comunicau cu liderii iudei din Palestina și din Diaspora în limba greacă, după cum toate edictele și decretul care priveau lumea iudaică erau emise în această limbă. Cunoaștem, de asemenea, că liderii evreilor palestinieni erau nevoiți să folosească, în dialogul cu omologii lor din Diaspora, tot limba greacă, întrucât ea reprezenta limba maternă a celor din urmă. Se poate presupune, în aceste condiții, că pentru iudeul care dorea să acceadă la funcții publice în cadrul sistemului administrativ roman cunoașterea limbii grecești era o cerință *sine qua non*. De asemenea, cunoașterea acestei limbi era necesară și comercianților, întrucât greaca devenise, în întregul Orient, limba preferată în schimburile comerciale. Așadar, nevoia populației evreiești de a învăța limba greacă era determinată de cerințe sociale, economice și politice, lucru care întreținea, firește, și o stare de tensiune în rândul unui popor în principiu rezervat față de influențele străine¹².

10. Joseph Fitzmyer, „The Languages of Palestine in the First Century A.D.”, în *Catholic Biblical Quarterly* (1970), p. 508.

11. *Ibidem*.

12. Catherine Hezser, *Jewish Literacy in Roman Palestine*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2001, p. 231.

În aceste condiții, este lesne de înțeles de ce majoritatea cercetătorilor consideră că limba greacă era răspândită, în vremea lui Iisus, în toate păturile sociale, lucru demonstrat și de multiplele împrumuturi de origine greacă din limba aramaică. Majoritatea învățaților știau foarte bine limba greacă, deși unii rabini ultra-conservatori făceau eforturi serioase pentru a stăvili expansiunea acesteia în lumea iudaică. Principala temere a cărturarilor evrei era că, odată cu pătrunderea limbii grecești, masele vor avea acces și la produsele literare ale acesteia, ceea ce putea influența negativ gândirea tradițională iudaică. Cu toate aceste temeri, rabinii înșiși au fost nevoiți să învețe limba greacă, nu numai pentru a putea comunica eficient, ci și pentru a-și extinde orizonturile intelectuale¹³.

Este dificil, într-adevăr, să stabilim ce fel de cunoaștere a limbii grecești posedau evreii de rând din vremea lui Iisus. Ca și engleza zilelor noastre, greaca veacului I d.Hr. era o limbă de mare circulație, dar care nu era învățată, de cele mai multe ori, metodic și temeinic. Faptul că anumite nume evreiești poartă o amprentă grecească indică, în primul rând, o asimilare culturală, iar nu o achiziție lingvistică propriu-zisă. Așadar, evreii erau, cu siguranță, familiarizați cu expresii și cuvinte grecești, pe care le foloseau ca atare, dar nu putem ști dacă gradul lor de cunoaștere a limbii le permitea tuturor angajarea în conversații libere. Și mai dificil de stabilit este dacă vorbitorii de greacă din Palestina lui Iisus știau și să citească ori să scrie în această limbă. Inscripțiile de pe pietrele funerare nu pot fi considerate relevante în acest sens, pentru că asemănarea dintre textele întrebuintate, în ceea ce privește forma și limbajul, indică mai degrabă că executanții posedau o cunoaștere a scrierii grecești, iar nu cei care comandau lucrarea¹⁴.

Dezbaterea asupra limbilor pe care le cunoștea și pe care le-a vorbit Iisus nu putea să ocolească, firește, tocmai limba greacă. Deși, în principiu, se admite pe scară largă că limba maternă a lui Iisus a fost aramaica, mai precis dialectul galileean, după cum deja am menționat, un număr mare de cercetători susțin că Iisus avea și o bună cunoaștere a limbii grecești. În favoarea acestei ipoteze pledează atât referințele septuagintare folosite de Iisus, cât și proveniența Sa dintr-o familie de meșteșugari, știut fiind faptul că Iosif era tâmplar și ar fi avut deci nevoie să folosească limba greacă în relațiile sale de afaceri. În consecință, Iisus, ca

13. Henri Daniel-Rops, *Daily Life in the Time of Jesus*, p. 266.

14. G. Mussies, „Greek in Palestine and the Diaspora”, în S. Safrai, M. Stern (ed.), *The Jewish People in the First Century*, vol. II, p. 1044.